

زهره کریمی

آس‌بادهای نشتیفان مانند آسیاب‌های بادی معمولی پره‌ای دایره‌ای شکل که به دور یک محور می‌گردد ندارد، بلکه پره‌های آن به شکل عمودی ساخته شده‌اند و به صورت ایستاده حول یک محور استوانه‌ای شکل می‌چرخند. قسمت زیرین آس‌باد به سنگ آسیاب وصل است. پره‌های آس‌بادها چوبی‌اند و ساختار ساده‌ای دارند.

معماری آس‌بادها

آس‌بادها روی سکوه‌ای بلندی که از کاهگل ساخته شده‌اند قرار دارند و برای رسیدن به آن‌ها باید از پله‌های کاهگلی و قدیمی بالا رفت. آسیاب‌ها به ترتیب و با نظم خاصی در کنار هم قرار گرفته‌اند و بین هر آسیاب با آسیاب مجاورش دیواره‌ای از کاهگل قرار دارد. این نظم بدین منظور رعایت شده است که زیر هر یک از این آس‌بادها، با فاصله‌ای منظم، اتاقکی قرار دارد که امتداد هر آسیاب در آنجا واقع شده و سنگ آسیاب درون اتاقک‌ها قرار دارد. اتاقک‌ها مساحت کم و سقفی به شکل گنبد دارند. سنگ آسیاب وسط اتاقک قرار دارد و دایره‌ای شکل است. آسیابان هم بر کار سنگ آسیاب کنترل و نظارت دارد و گاه برای اطمینان از کار پره‌ها به بالای بلندی می‌رود. در واقع آس‌باد ساختمانی دو طبقه است که طبقه پایین آن سالن اصلی محسوب می‌شود و طبقه بالایی پشت بام آن است. مجموعه پره‌ها و تیرک‌های متصل به آن‌ها که در پشت بام قرار دارد، از جنس چوب است تا با وزن سبک خود به آسانی بچرخد و بتواند سنگ طبقه پایین را به حرکت در آورد. نبودن و نوزیدن باد تنها چیزی است که مانع از انجام کار آس‌بادها می‌شود.

حفاظت از آس‌بادها از دو نظر اهمیت دارد: نخست حفاظت از یک میراث کهن و دوم توجه هر چه بیشتر به استفاده از انرژی تجدیدپذیری مانند باد که هیچ‌گونه آلودگی زیستی تولید نمی‌کند، بلکه می‌تواند در آینده سرمنشأ مزیت‌های بسیاری باشد.

منبع: آسباد، تجلی‌گاه هنر و صنعت، فصلنامه دانشگاه هنر، بهار و تابستان ۸۸

بهره‌گیری از انرژی‌های پایدار مبحثی است که در سالیان اخیر در معماری مدرن اهمیت زیادی در سطح جهانی پیدا کرده است. از آنجا که بحث تمام‌شدن انرژی‌های فسیلی و رسیدن به بحران انرژی جدی است، معماران هم رویکرد خود را به سمت معماری پایدار تغییر داده‌اند. استفاده از انرژی‌های پاک در معماری گذشته ایران هم سابقه طولانی دارد. از آن جمله می‌توان به «آس‌باد» اشاره کرد. به گفته تاریخ‌نگاران کهن، ایرانیان اولین ملتی بودند که از نیروی عظیم باد برای بالا کشیدن آب از چاه و آوردن غلات استفاده می‌کردند.

آس‌بادها از مهم‌ترین سازه‌های معماری کویری ایران هستند. این کارخانه‌های به ظاهر ساده، تلفیق هنر و معماری گذشتگان این سرزمین در بهره‌گیری درست از امکانات بومی است که از نیروی قدرتمند طبیعت (باد) در جهت برطرف کردن ابتدایی‌ترین نیاز خود، یعنی تأمین خوراک کمک گرفته است. از جمله مناطقی که می‌توان سراغی از این آس‌بادهای قدیمی ایرانی گرفت، شهر «نشتیفان» در استان خراسان رضوی است. نشتیفان شهری کوچک در مسیر بادها، ۱۲۰ روزه سیستان است. این بادها که از اوایل خرداد تا اواخر شهریور در شرق ایران می‌وزند، سبب شدند مردم این منطقه به فکر ساخت آسیاب‌های بادی بیفتند. در گویش محلی به این آسیاب‌های بادی «آس‌باد» گفته می‌شود.

آس‌بادهای نشتیفان

در حال حاضر بقایای ۴۰ آسیاب بادی وجود دارد که یادگاری از عصر صفویه هستند. مهم‌ترین آن‌ها مرمت و بازسازی شده و فعال‌اند و برای آسیاب کردن گندم و جو از آن‌ها استفاده می‌شود. بنای این آس‌بادها از ساده‌ترین مصالح، یعنی خشت، گل و چوب، ساخته شده است.